

FIGURÁLIS RAJZTANFOLYAM SZABADKÁN

BELA DURANCI

A felszabadulás utáni szabadkai képzőművészeti kezdeményezések közvetlenül kapcsolódnak egy, a háború előtt itt megrendezett kiállításához.

A mai Népkörben, annak idején a Magyar Olvasókörben, 1938. október 9-én megnyílt a fiatal képzőművészek csoportjának kiállítása. „A Hangya Bandi, Boschán György, Almási Gábor, Wanyek Tivadar, (...) Szabó György, Ács József nevét nem szabad elfelejteni. Ezek értékek, egy jövő ígéretes letéteményesei” — írta Mayer Ottmár a *Híd*-ban, a Népkör kiállításáról. Erre hivatkozik Gál László is a Három évtized palletái elnevezéssel Szabadkán megrendezett, érdekes retrospektív kiállítás megnyitásakor. A kiállítást 1966. május 31-e és június 10-e között tartották meg.

Ez alkalommal találkozhattunk az 1938-ban még kezdő, ma már tekintélyes alkotókkal. Érett képzőművészeti alkotások gyűjteményét láthatta a közönség.

Az alkotók egyike, B. Szabó György (1920—1963) nem érte meg a retrospektív kiállítást. *Proletár* című tusportréja, amelyet 1938-ban készített, a kiállítás egyik legfigyelemreméltóbb alkotása volt. Az árnyékos arcú, fénylő tekintetű fiatalember aggódva tekint a jövőbe, amely nemcsak a szerzőt, annak kollégáit és a lelkes nézőket, hanem az akkori kiállítás szervezőit is foglalkoztatta. Kétségtelen, hogy a háború előtti kiállítás mögött a *Híd* állt. A művészek és az akkori idők egyéb tanúi szerint a kiállítás emlékezetes maradt, a retrospektív kiállítás katalógusában is olvashatjuk: „a Béke-est és az Ady-est mellett — egyik legszebb kiállítása volt a Népkör akkori ifjúságának”.

A Mayer Ottmár által említett művészek igazolták a bizalmat. Hazánk számottevő alkotói között említjük őket. Ez alkalommal azonban más mozzanat érdekel bennünket. A 1944. október 10-e utáni szabadkai képzőművészeti kezdeményezéseket az 1938. október 9-én megrendezett kiállításához kapcsoljuk — tehát közvetlenül a *Híd*-hoz. Jogos-e ez a társítás?

A felszabadulás után a városban megalakult az Agitprop, s itt dolgozik Almási Gábor szobrász, aki östehetségként tűnt fel az 1936-ban Újvidéken megrendezett kiállításon; Boschán György festőakadémiai hallgató, az 1938-ban megtartott kiállítás másik részvevője, régi Hidas, éppúgy, mint Almási. Mellettük találjuk Petrik Pált, akkor még amatőr festőt. A háború után Szabadkára visszatérve a csoport vezetője természetesen Hangya András lett, az a festő, akinek ifjúkori, háború előtti művei annak idején felkeltették a Népkör-beli kiállítás látogatóinak érdeklődését. Kezdetől fogva — amikor 1933-ban a *Naplóban* Festőzseni a pult mögött címmel Magyary Domonkos bemutatja Hangyát — a művész mindvégig a *Hid* gárdájához tartozik. Sokkal később, 1978 márciusában így nyilatkozik a *Hidban*: „... első szabadkai és más vajdasági városokban rendezett kiállításaim időpontja egybeesik a *Hid* alapításának évével. Ezt azért említem meg, mert a *Hid* első szerkesztői, munkatársai részben ifjúkori barátaim és ismerőseim voltak, akik akkori nézeteim kialakulására nagy hatást tettek.”

Az Agitpropban az említett kollégák előtt, de az egész városban is, Hangyának nem mindennapi tekintélye volt, mint olyan erős személyiségnek, akinek az alkotásai a háború előtti kezdetektől igazolják annak lehetőségét, hogy kitaró munkával az emberben rejlő alkotói feszültség előbb-utóbb vulkánként kitörhet. Hangya olyan példáját nyújtja ennek, amelyet senki sem vonhat kétségbe.

Hangya különösen nagyra értékeli Petar Dobrović festőnél és pedagógusnál végzett tanulmányait a Figurális rajztanfolyamon, amelyet a Kolarac Népegyetemen szerveztek meg. Természetes, hogy a háború után, tanárának példáját követve, Hangya András javasolja egy *ugyanilyen elnevezésű* tanfolyam megszervezését tehetséges amatőrök számára Szabadkán.

Megemlíthetjük még, hogy ugyanez az Agitprop, amelynek Hangya András vezető személyisége volt, 1945. október 10-én, a felszabadulás első évfordulóján monumentális kubista formát alkotott, hatalmas háromalakos fehér szobrot, amely deszkából készült, s felette világitó vörös csillag volt. Sok szabadkai emlékezik erre a deszkából készült szoborra, mint az új korszak egyik első „modern képzőművészeti alkotására”. A 11 méter magas szobrot az ünnepség után szétbontották, és a jellegzetes korinthoszi oszlopok előtt felépített kompozícióról nem maradt fenn egyetlen fénykép sem. Jegyezzük fel az alkotók nevét: Hangya András és Almási Gábor készítette.

Plakátraajzolás, faliújság-készítés, kiállítások rendezése, május elseji díszítések és egyéb munkák töltötték ki Hangya, Almási és Petrik mindennapjait. A háború befejezésével az Agitprop elveszítette elsődleges meghatározó szerepét. Gyakran szóba került Dobrović egykori Figurális rajztanfolyama. Hangya András kezdeményezésére a néphatalom támogatásával hasonló tanfolyamot szerveztek Szabadkán.

A tanfolyam pontos kezdetéről hiteles adatunk nincs. Almási (*Szobortalan égaljól jöttem*, Életjel, Miniatűrök 36., 1981.), Petrik (*Híd*, 1978 márciusa), Hangya és más résztvevők emlékezései alapján a tanfolyam kezdetét 1945 elejére tehetjük. Almási Gábor a következőket jegyezte fel: „Nemsokára a Jadran mozi felett kaptunk egy tágas, világos helyiséget. Én vállaltam, hogy elkészítem a rajzpadokat, és ami még szükséges volt. A tél beálltával egy kis tűzrevalót is kaptunk...” Ez tehát azt jelenti, hogy a tanfolyam a tél kezdete előtt már működött. „A tél beállta előtt” elkészültek a padok, és megtartottak néhány órát. Ez azt jelenti, hogy a „hivatalos” dátum, 1946 januárja (Hrvatska riječ, 1949. augusztus 12.), amelyet a Likovno stvaralaštvo — Képzőművészeti alkotások, Subotica 1945—1970 (Gradski muzej Subotice, 1970. 8. oldal) is feltüntet, téves. Petrik Pál is 1945 őszét határozza meg: „A Figurális rajztanfolyam 1945 őszén indult, az akkori viszonyokhoz képest kiváló feltételek mellett.” (*Híd*, 1978 márciusa). Ugyanebben a szövegben, amelynek címe Szubjektív sorok egy életműhöz, Petrik a következőket jegyzi fel: „A háború megbénította a képzőművészeti életet is, de nagy volt az öröm, amikor a felszabadulás után a városi vezetőség éppen Hangyát bízta meg egy tanfolyam megszervezésével. Őt ugyanis ebben az időben már egy egész festőnemzedék tartotta mesterének.”

Hangya András a fiatalok számára tekintélyt jelent, és művészi pályája (az öntevékeny amatőrtől az elismert művészig) ösztönzőleg hat a fiatalokra. A tanfolyam kezdettől fogva olyanokat gyűjt egybe, akik rendkívül komolyan fogják fel a képzőművész hivatását, s emiatt a tanfolyamot művészi képzésük alapjának tekintik. A résztvevők száma természetesen változik, van, aki visszalép, míg mások eljutnak az Akadémiára. Létrejön azonban Szabadka képzőművészeti életének egy fontos jellegzetessége — számos amatőr festő dolgozik, akik szorosan kapcsolódnak a képzőművészeti élethez, és néhányan később sikeres hivatásos művészekké válnak.

A tanfolyam első résztvevői közül megemlíthetjük Vinkler Imrét, Faragó Endrét, Sáfrány Imrét, Kubát Józsefet, Tóth Károlyt és sok más, akik ma már eléggé ismertek, különböző irányt képviselnek, de kiindulópontjuk azonos a Figurális rajztanfolyamon érvényesült szemlélettel.

Hangya András 1946 őszén Zágrábba ment, hogy tanulmányait folytassa, a következő évben a Belgrádi Akadémiára iratkozott Petrik Pál, Sáfrány Imre és Vinkler Imre, Almási Gábor pedig Szabadkán maradt, és ő lett a tanfolyam vezetője. 1948-ban ő is beiratkozott a Belgrádi Akadémiára.

A tanfolyam egyik első hallgatója Kalmár Ferenc, ma már ismert szobrász; Faragó Endre tekintélyes helyet szerzett a jugoszláv faliszőnyeg-készítők között, Szilágyi Gábor pedig, miután rövid időt a tanfolyamon töltött, 1949-ben elvégzi a Pedagógiai Főiskolát Újvidéken.

Azok a résztvevők, akik nem folytatták tanulmányaikat, továbbra is lelkesen fenntartották a tanfolyamot. Az első csoport ugyan feloszlott, de első kiállításáról (1948. február 5-étől 28-ig a tanfolyam helyiségében) megmaradt a katalógus a kiállítók névsorával: Almási Gábor, Petrik Pál, Sáfrány Imre, Ivan Tikvicki, Marko Vuković. Majdnem 100 művet mutattak be a közönségnek. Ennek fele Almási Gábor alkotása. Egy fából faragott fej nagy figyelmet keltett a kiállításon. Robusztus formájával, a fatörzs kemény szerkezetével mintha szimbolizálná az 1938-ban megrendezett első kiállításához való kötődés gyökereit. A Népkörben megrendezett kiállításról Petrik ezt írja: „Engem még csak Boschán György tűzifa-hasábjai tudtak annyira lelkesíteni, mint Hangya képei.” Egy évtizeddel később ismét a fából készült alkotás az elsődleges és a legszembetűnőbb a kiállításon.

Meg kell említenünk, hogy Szabadkán a Figurális rajztanfolyam mellett más említésre méltó események is voltak. 1945. nyarán Željko Kujundžić és Szilágyi László megrendezték az első képzőművészeti kiállítást a felszabadított Szabadkán. Szilágyi László az 1938. évi kiállításon is részt vett! 1945 őszén az ifjúsági szervezet kiállítást szervezett, megpróbálta összegyűjteni a fiatal tehetségeket.

1949. november 29-én a Városi Múzeumban kiállítás nyílt, amely fordulópontot jelent a város képzőművészeti életében. A kiállítók: *Boschán György*, Mihajlo Dejanović, *Hangya András*, Ivanyos Sándor, Stevan Jenovac, Radoslav Kern, Oláh Sándor, Ana Bešlić és *Almási Gábor*. Két festő és egy szobrász a háború előtti kiállításról! Dejanović, Ivanyos, Jenovac és Oláh is bizonyos ideig vezették a Figurális rajztanfolyamot. A Városi Múzeumban megrendezett kiállítást tartják a felszabadulás utáni első „igazi” képzőművészeti rendezvénynek.

„Az eddigi kiállításokon amatőr festők, tanfolyamok növendékei, jövőd ígéreték állították ki munkáikat, és ha ezek a kiállítások fejlődő, tömegesedő képzőművészeti életről is tettek tanúságot — nem nyújtottak alkalmat kiforrottabb művészi anyag bemutatására, mely méltón képviselhetette volna Szubotica képzőművészeinek munkásságát” — írja Gajdos Tibor a kiállítással kapcsolatban a *Híd*-ben, 1949 decemberében. Ő is a háború előtti kiállítás egyik résztvevője!

Szemmel látható az igény, hogy a képzőművészek méltóképpen mutassák be alkotói tevékenységüket, új viszonyulás érezhető az alkotói munkával szemben. Ezzel együtt a Figurális rajztanfolyam elveszíti szerepét Szabadka képzőművészeti életében.

Véleményem szerint az 1938. évi kiállítás résztvevőinek elkötelezettsége és lelkesedése, amelyet az 1945 és 1948 közötti tanfolyam példaként fogad el, a Hidasok jelenléte a kezdetektől máig Szabadka, Vajdaság és a szélesebb környezet képzőművészeti történeleiben egyfajta ösztönzést, lendületet jelent.

Mindezért a Figurális rajztanfolyamot, mint a *Híd* háború előtti és későbbi képzőművészeti angazsáltságának megnyilvánulását, nem hagyhatjuk feledésbe merülni.

KARTAG Nándor fordítása